

ÖZELLEŞTİRME VE İŞÇİLER

Demokrat Ekonomist
No. 2
Nisan 1988

Yıldırım Koç

Türkiye'de 1930'lu yıllarda kamu yatırımları yoluyla endüstrileşme çabaları ağırlık kazandı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'de hızlanan sermaye birikimi ve uluslararası ekonomik işbölümünde ortaya çıkan değişiklikler, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin özel sektöre devri tartışmalarını sık sık gündeme getirdi. Fakat 1980'li yıllara kadar önemli bir özelleştirme olmadı.

Kapitalizmin 1970'li yıllarda bütün dünyada yaşadığı bunalımdan sermayenin çıkarları çerçevesinde kurtulma çabaları, gelişmiş batı ülkelerinde de özelleştirmelere yol açtı.

Bugün ise Özal Hükümeti Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özel sektöre ve özellikle de yabancı sermayeye devri konusunda yaygın bir kampanya sürdürüyor. Çeşitli kamu kuruluşlarının hisse senetlerinin piyasaya sürülmesine de başlandı.

Kamu Yatırımlarına İki Tür Yaklaşım

"Kamu yatırımları her zaman iyidir" gibi bir genelleme yapılamaz. Kamu yatırımlarının amaçları ve işleyişleri önemlidir.

Kamu yatırımlarının bir bölümü sermayeye destek vermeyi ve sermayenin veya sermaye yanlısı siyasal partilerin iktidarlarının güçlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kuruluşlar özel sektör için ucuz sanayi girdisi ve ucuz kredi sağlayabilir ve vasıflı işgücü yetiştirebilir.

Kamu yatırımlarının bir bölümü ise, kapitalizm çerçevesinde ilerici yöneticiler altında, sermayenin hareket sahasını sınırlayan ve emeğe destek veren bir anlayış ve demokratik katılımı yönetilebilir ve yönlendirilebilir. Burada amaçlanan, ilgili ülkenin bağımsız sanayileşmesi; temel tüketim mallarının ucuzca üretilip, maliyetlerinin altında fiyatlarla emekçilere satılması; özel sektöre kapalı alanların yaratılması; kar için değil, ihtiyaçların karşılanması için mal üretilmesi ve hizmetlerin sunulması olabilir. Bu anlayışla işletilen kamu yatırımlarında normal olarak beklenen bir başka özellik de, işçi hak ve özgürlüklerine saygılı bir tavır ve insanca yaşama yetecek bir ücrettir.

Türkiye'de kapitalizm çerçevesinde kamu kuruluşlarının işlevlerine bakışta bu iki yaklaşım arasında sürekli bir çatışma olmuştur.

Kanıma, savunulması ve istenilmesi gereken, nasıl olursa ve hangi amaca hizmet ederse etsin bir

"KİT'ler değerinin çok altında fiyatlarla yerli ve yabancı sermayeye peşkeş çekilirken sömürü artacak, iş güvencesi, ücretler düşecek, halk kalitesiz mal ve hizmetleri daha pahalıya alırken enflasyon hızlanacaktır."

devletçilik değil, emekten ve bağımsızlıktan yana ve ileriye dönük bir devletçilik olmalıdır.

Kamu İktisadi Teşebbüslerini sermayeye destek verecek biçimde dejenere ettikten sonra, bunların başarısızlığından söz etmek ve özelleştirmeyi savunmak, çok basit bir hiledir.

Yerli ve yabancı sermayedarlar ve ANAP, özelleştirme ile piyasa ekonomisinin hakim kılınacağını ve tekelleşmenin önüne geçileceğini ileri sürmektedirler. Özelleştirme uygulamalarına tepkiyi azaltmak için de, bunun sermayenin tabana yayılmasını sağlayacağını savunmaktadırlar.

Piyasa ekonomisi günümüzde tekellerin hakiyeti demektir. "Piyasanın özgür ilişkileri" adı altında sunulan, gerçekte, yerli ve yabancı tekellerce sermayenin sınırsız sömürme ve köleleştirme özgürlüğüdür.

Üretimin insanların yararına yönlendirilmesini piyasa mekanizması değil, demokratik katılımı oluşturulmuş bir plan sağlar. Üretimin kar amacıyla değil de, insanların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yönlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi ise, özel sektörle değil, kamu yatırımları aracılığıyla mümkündür.

Özelleştirme mülkiyetin tabana yayılmasını değil, emekçilerin küçük tasarruflarının tekellerce sermayenin kontrolü altına sokulmasını sağlar.

Kamu Kesimi ve İşçiler

Türkiye'de 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar imalat sanayiindeki en önemli işletmeler kamu kesimindeydi. Bugün bile çeşitli işkollarında kamu kesiminin hakimiyeti yaşanmaktadır.

1946 yılına kadar kamu kuruluşlarında kadrolu olarak çalışan işçiler, diğer işçilere göre oldukça iyi koşullarda yaşıyorlardı. Kamu kuruluşlarında bu dönemde memur kadrosuyla çalıştırılanların ve vasıflı işçilerin, az gelişmiş ülke koşullarında bir işçi aristokrasisi oluşturduğundan bile söz etmek mümkündür. İşçilerin sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev haklarının olmamasına karşın, bu kuruluşlarda daimi kadrolu olarak çalışan işçiler yürürlükteki 3008 Sayılı İş Kanunu'ndan ve bu kuruluşların personel yönetmeliklerinden kaynaklanan çeşitli haklardan yararlanabildiler.

1946-1961 döneminde, grev hakkı toplu pazarlığın olmadığı dönemde, toplulukla iş ihtilafı çıkarak, üyeleri için ücret artışları ve çalışma koşulların-

da iyileşme sağlayabilen sendikalar genellikle kamu kesimindeydi. 1963 ve sonrasında ise kamu kesiminde hızlı bir sendikalaşma (oldukça kolay bir biçimde) gerçekleşti. Bağitlanan toplu iş sözleşmeleri ile işçiler için küçümsenemeycek haklar sağlandı. Ekonomik büyüme dönemlerinde kamu kesimi işyerleri önemli bir istihdam alanı olarak kullanıldı ve bu işyerlerinde önemli uyumsuzlukların çıkmasına özen gösterildi.

1963-1980 döneminde kamu kesiminde çalışan işçilerin çalışma koşullarında önemli gelişmeler sağlandı. 1977 yılına kadar ücretlerin satın alma gücü yükseltildi. İş Yasasında yer almayan iş güvencesi, bağitlanan toplu iş sözleşmeleri ve uygulamalar ile büyük ölçüde sağlandı. Çalışma süresi azaltıldı. Çeşitli düzeylerde yönetime katılma uygulamaları getirildi. İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri önemli ölçüde alındı.

Kamu kesiminde işçi-işveren ilişkilerinin bu özel niteliği, Türkiye'de sendikal mücadelenin biçimlenişini önemli ölçüde etkiledi. Kamu kesimi işçilerinin büyük bir bölümü Türk-İş'e bağlı sendikalarda örgütlüydü. Kamu kesiminde istihdam koşullarının belirlenmesinde Hükümetlerle üst düzeyde ilişkilerin rolü, işçilerin mücadele geleneği yaratmasını olumsuz biçimde etkiledi ve Türk-İş'in 1980 öncesindeki çizgisinin "işe yaramasını" sağladı.

Özelleştirme

Özelleştirme anlayışı ve uygulamaları, işçileri çeşitli açılardan etkilemektedir ve etkileyecektir.

Özelleştirme yalnızca Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (veya kamu ekonomik kuruluşlarının) yerli ve yabancı tekelci sermayeye satılması olarak algılanmamalıdır. Özelleştirme daha geniş bir çerçeve içinde değerlendirilmelidir.

Geniş kapsamıyla özelleştirme, şu unsurlardan oluşur:

1. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yerli ve yabancı tekelci sermayeye (genellikle değerlerinin çok altında fiyatlarla) peşkeş çekilmesi;
2. Çay ve sigara gibi alanlarda devlet tekelinin kaldırılması ve özel sektörün bu alanlara yatırım yapmasına izin verilmesi;
3. Devletin, kar amacı gütmeksizin ve ihtiyacın karşılanması amacıyla emaneten (kendisinin) yaptığı işlerin, kar amacı güden özel sektöre devredilmesi (yol yapımı ve bakımı, sağlık hizmetlerinde temizlik, kentiçi ulaştırma, konut yapımı, kentlerde temizlik ve kalDIRIM yapımı gibi işler);
4. Kamunun yaptığı işlerde kar amacının ve sermayeye hizmet amacının ön plana geçirilmesi (sosyal devlet anlayışı yerine patron devlet anlayışının yerleştirilmesi, örneğin Sümerbank'ın fiyatlarının arttırılarak kar ettirilmesi, sağlık hizmetlerinin parayla sunulması, vb.);

5. Sağlık ve eğitim gibi alanlarda devletin sunduğu hizmetin kalitesinin bilinçli olarak kasıtlı olarak düşürülerek, bu alanlarda özel sektör kuruluşlarının geliştirilmesi;

6. Özel sektörün gerek yatırımları ve gerek üretimi konusunda başıboş ve denetimsiz bırakılması ve tüketicilerin korunmaması

Özelleştirmenin İşçilere Etkisi

Bu kapsamıyla sürdürülen özelleştirme kampanyası işçileri üretici, tüketici ve vatandaş olarak yakından ilgilendirmektedir. Özelleştirmenin işçiler açısından bazı etkileri şöyle sıralanabilir:

1. Özel sektörde çalışma temposu ve sömürü çok daha yüksektir. Yoğun tempo ve fazla mesailer nedeniyle, özelleştirilen işletmelerden işçi çıkarılmaktadır. İstihdam azalacak, işsizlik artacaktır.
2. Ücretler düşecektir.
3. İş güvencesi azalacak, işçi giriş ve çıkışları artacaktır.
4. İşçilerin işyerlerinde zaten hemen hemen söz hakları tamamıyla ortadan kaldırılacaktır.
5. Karını artırmak isteyen işverenler gerekli önlemleri alamayacaklarından, işyerlerinde iş kazası ve meslek hastalıkları artacaktır.
6. İşverenlerin sendikalara karşı yönelttikleri sürekli ve sistemli saldırı nedeniyle, sendikalaşma zorlaşacaktır.
7. Bütün bu olumsuz gelişmeler, kamu kesiminde 1980 öncesinde görülen kendine özgü işçi-işveren ilişkilerini sona erdirecektir. Gerek özelleştirilen işletmelerde, gerek patron devlet anlayışıyla yönetilen kamu işletmelerinde işçi-işveren ilişkileri tam anlamıyla kapitalist bir nitelik alacak, sınıf mücadelesi keskinleşecektir. Türk-İş'in ve bağlı sendikaların sendikal mücadele konusunda 1980 öncesinden farklı tavır almalarında en önemli etmenlerden biri, ekonomik bunalımla birlikte kamu kesiminde işçi-işveren ilişkilerinde yaşanan bu değişikliklerdir.
8. Özel sektöre devir veya kamu kuruluşlarının kar amacına dönük üretimi ile, kalitesiz mal ve hizmetler daha pahalıya satılacak, enflasyon hızlanacaktır.
9. Parası olmayan okula gidemeyecek, sağlık hizmetlerinden yararlanamayacaktır.
10. Sermayenin ve özellikle de yerli ve yabancı tekelci sermayenin baskı ve tahükkümü daha da artacaktır. Yükselen devlet giderlerinin karşılanabilmesi için vergi arttırılacak veya dolaylı bir vergi olarak kullanılan enflasyon hızlandırılacaktır.
11. Ekonomik ve siyasal bağımsızlık daha da azalacaktır.

Sonuç

Üretim faaliyeti kar için değil, insanların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirilmelidir. İnsanların yaşamlarını ve geleceklerini, "piyasa özgürlüğü" adı altında yerli ve yabancı tekeller değil, demokrasi ve demokratik katılımı oluşturulmuş planlar belirlemelidir. Özelleştirmeye karşı çıkılırken, herhangi bir tür devletçilik değil, emekten yana bir devletçiliğin savunulmasına özen gösterilmelidir. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin devam ettiği koşullarda bile, işçi sınıfının örgütlü gücüyle kamu mülkiyetindeki işletmelerin emekten yana bir anlayışla işletilmeleri sağlanabilir. Özelleştirmenin al-

ternatifi, sermayeye değil, emeğe hizmet eden bir devletçilik olmalıdır. Bugün Türkiye'de hızlı bir özelleştirme süreci yaşanmaktadır. Geniş tanımıyla ele alınan bu özelleştirme, Türkiye'de sermayenin hakimiyetini artırırken, sınıf mücadelesinin giderek daha da keskinleşmesine yol açmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de sendikalar ve işçiler özelleştirmeye karşı çıkmaktadır ve çıkmaktadır. Geniş anlamıyla özelleştirmenin işçiler açısından yaşanan olumsuz sonuçları, işçilerin çeşitli işyerlerinde ve işkollarında birbirlerinden kopuk mücadelelerini birleştirmekte ve onlara çözümün politik boyutta olduğunu öğretmektedir.